

UDK 811.163.42'282(497.5-3 Šemnica Gornja)

Izvorni znanstveni članak

Rukopis primljen 8. IX. 2009.

Prihvaćen za tisak 17. XII. 2009.

Ivana Oraić Rabušić

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb

ioraic@ihj.hr

FONOLOŠKI OPIS GOVORA ŠEMNICE GORNJE

Nakon kratkoga prikaza geografskoga položaja zagorskoga mjesta Šemnice Gornje u radu se na osnovi vlastitoga terenskog istraživanja i dostupne literature iznose fonološka obilježja govora toga mjesta. Opisuje se naglasni sustav i unutar toga razlike koje se mogu uočiti u odnosu na osnovnu kajkavsku akcentuaciju, te obilježja samoglasničkoga i suglasničkoga sustava.

1. Geografski položaj

Šemnica Gornja jedno je od naselja koja pripadaju općini Radoboj. Ta je općina smještena na prigorju Strahinjčice u sjevernome dijelu Hrvatskoga zagorja i dio je Krapinsko-zagorske županije. Općina Radoboj okružena je gradom Krapinom te općinama Jesenje, Novi Golubovec i Mihovljan. Dosad su od gradova, općina i mjesta kojima je okružena općina Radoboj dijalektološki obrađeni sljedeći: Dalibor Brozović i Josip Lisac obradili su govor Začretja (istražio Antun Šojat), Alojz Jembrih i Mijo Lončarić govor Gregurovca Veterničkog, a Antun Šojat govor Krapine. Prikaz gornjošemničarskoga¹ govora izrađen je na temelju vlastitoga terenskog istraživanja² i dostupne literature.

¹ Tako mještani Šemnice Gornje tvore pridjev od imena svojega mjesta, odnosno ktetik. Zapravo oni ga izgovaraju: *gūōrnošēmličārski*, što je u skladu s time kako zovu svoje mjesto: *Šēmlića Gūōrnia*. Pretpostavljamo da je ktetik tvoren upravo tako, dakle *gornjošemničarski*, jer je vjerojatno tvoren od etnika *Šēmničār*, odn. *Šēmličār*.

² Ispitanici su bili Štefanija Oraić, rod. Risek (82 godine), Franjo Oraić (80 godina) i Dragutin Oraić (55 godina), kojima i ovom prilikom iskreno zahvaljujem. Svi su ispitanici iz Šemnice Gornje, osim Štefanije Oraić, koja je podrijetlom iz Kuzminca (mjesta nedaleko od Šemnice Gornje), međutim već 62 godine živi u Šemnici Gornjoj. Također je važno napomenuti da su svi ispitanici iz jednoga zaseoka i da bi se najvjerojatnije uočile pojedine razlike u govorima različiti-

2. Naglasni sustav

Naglasni je sustav analiziranoga govora tipičan konzervativni kajkavski sustav. Tri su naglasaka: jedan kratki i dva duga, jedan dugi sa silaznom intonacijom (circumfleks) i jedan s uzlaznom intonacijom (akut). Uz ta tri naglasaka pojavljuje se i prednaglasna dužina, i to na slogu neposredno ispred kratkoga naglasaka. Prema Ivšićevoj³ podjeli kajkavskih govora po naglasku govor Šemnice Gornje pripada konzervativnoj skupini, koja „čuva više ili manje staru akcentuaciju, osobito mjesto starijega akcenta“ (Ivšić 1996: 58). Unutar te skupine govor pripada prvoj grupi, a to je „starija kajkavska sa čuvanjem razvijenog metatonijskog $\hat{}$ (tip: *posêkel – posêkli*)“ (Ivšić 1996: 69). S obzirom na to kako je Ivšić odredio tipove unutar pojedinih grupa, govor pripada starijoj kajkavskoj grupi s oksitonezom (I_2), ali s jednom razlikom. Naime pojedine su imenice izgubile oksitonezu, o čemu će biti riječi u sljedećim redcima. Mijo Lončarić podijelio je kajkavsko narječje na prozodijske sustave, koji čine pet skupina. Prema toj podjeli govor Šemnice Gornje pripada skupini A, podkupini b (sustav 2.) (Lončarić 1996: 64). Riječ je o sljedećem sustavu: *lefī, že:n'a, mē:so, mlā:timo, mla:t'iti*. Međutim također se u odnosu na taj sustav uočava razlika u imenica s oksitonezom. U gornjošemničarskome govoru imenice tipa *žena*, dakle s kratkim naglaskom na zadnjemu slogu poput *nōga, òteç, òbluk, vōda, òna, çòvèk, sněxa, dēska*, nemaju polazni naglasni lik, nego je kratki naglasak sa zadnjega sloga prebačen na prethodni slog. To se dogodilo u imenica koje u iskonskome obliku nisu imale dugi slog ispred naglašene kratke ultime. Međutim u pojedinih se takvih imenica dogodilo sljedeće: naglasak je na ultimi ostao, ali došlo je do sekundarnoga duljenja iskonski kratke penultime: *sēļē, sēstrā, trāvā, ūorēx, ūogēñ, ūobrās, pūotēk*. Također se nailazi na slučajeve kada je u imenica u kojih pred zadnjim naglašenim slogom već postoji duga penultima naglasak sa zadnjega sloga prebačen na prethodni, i to kao circumfleks. Takvi su primjeri sljedeći: *dūša, glāva, rūka*. Imenica *rūka* katkad se izgovara i sa sljedećim naglaskom: *rūkā*.

2.1. Realizacija

Nenaglašene su dužine intonirane silazno, a kratki naglašeni samoglasnik iza prednaglasne dužine, odnosno zadnji naglašeni kratki slog riječi ostvaruje

---

tih zaselaka Šemnice Gornje. Istraživanje je rađeno s pomoću upitnika s nešto više od petsto pitanja koja se tiču fonološke problematike.

³ Ivšić, Stjepan 1996. *Jezik Hrvata kajkavaca*, prir. J. Lisac. Zaprešić: Matica hrvatska – Ogranak Zaprešić.

se tromije i uzlazno. Ivšić navodi da je kajkavski izgovor takav da se silina koncentrira na naglašenome samoglasniku, pa se zbog toga nenaglašeni samoglasnici katkad reduciraju, a „akcentovani, ako su iskonski i kratki, često se manje ili više produlje, pa već po tome kajkavski govor izlazi nešto mlitaviji od štokavskoga“ (Ivšić 1996: 49). Kada se kratki naglasak ispred kojega dolazi prednaglasna dužina nalazi na penultimi, kao u primjerima *đīrāti*, *zībāti*, *pīsāti*, on nije produžen, ali je intonativno i dalje pomalo uzlazan.

U vezi s time što je rečeno o produživanju kratkih naglasaka, vrijedi spomenuti još jednu pojavu. Naime uočava se sustavnost u tome u kojemu se položaju kratki naglasak može izgovarati tromije i približava se akutu, premda se to ne događa uvijek u tom položaju. Riječ je o penultimi najčešće u trosložnih riječi primjerice *odĕle* ‘odijelo’, *štixàĉa*, *lopàta*, *neđĕļa*, G jd. *potòka*, *xojđiti*, *imĕti*, *seđĕti*, *kopàti*, *smejãti se*, *ceđiti*, no i u ostalih se riječi može uočiti ta pojava: *cĕna*, *zvĕzda*, *dĕle* ‘rad, djelo’.⁴

Naglasci se na dvoglasnicima *ie* i *uo*, koji su uvijek dugi i u skladu s time mogu biti naglašeni bilo cirkumfleksom ili akutom, ponašaju kako je opisano u navodu: „Prema cirkumfleksnom naglasku monoftonga u diftongu silinu nosi prvi vokal, a kvantiteta je podjednako raspoređena na oba vokalna dijela (...)“ (Šojat 1991: 24). Isti je slučaj i s akutom, dakle kvantiteta se podjednako raspoređuje na oba samoglasnika u dvoglasniku.

2.2. Distribucija

Svi dugi i kratki samoglasnici mogu biti i naglašeni i nenaglašeni. Samo se dugi naglašeni samoglasnici razlikuju po intonaciji i mogu biti i silazni i uzlazni. Naglašen može biti svaki slog u riječi. Svi se naglasci mogu pojaviti na svakome slogu u riječi: *pĕrst*, *xrûška*, 1. l mn. prez. *pĕtamę*, *posĕkļi*, *pandĕļek*, L jd. *kapūtu*, *zīmā*, 3. l. jd. prez. *ļēti*, supin *pĕt*, G mn. *lopāt*.

Oprjeku po kvantiteti nalazimo ne samo u naglašenome slogu nego i u nenaglašenome, ali ipak postoji jedno ograničenje. Budući da u ovome govoru postoji prednaglasna dužina, oprjeka u nenaglašenome slogu može se ostvariti samo ispred naglasaka, ali ne i iza. Još se moraju naglasiti dvije zakonitosti koje se tiču raspodjele prednaglasne dužine u ovisnosti o položaju kratkoga naglasaka. Već je rečeno da se nenaglašena dužina nalazi isključivo u slogu neposred-

---

⁴ Navedeni su primjeri označeni naglaskom „, a ne “ (tromim). Tako će biti u svim primjerima s tim naglaskom jer je, kao što je već spomenuto u tekstu, riječ o pojavi koja ne zahvaća sve primjere u određenome položaju i teško je odrediti zašto jedne primjere u tom položaju zahvaća, a druge ne, pa će se stoga radi sustavnosti svi kratki naglasci i oni produženi prema akutu označivati jednako.

no ispred kratkoga naglasaka: *uōbràs, pūotèk, vīnè, kūpàti, pītàti, pīsàti, vèžàti*. Važno je da se na slogu ispred naglašenoga kratkog zadnjeg sloga uvijek nalazi dužina: *uōrèx, zīmà, sèlè*, gl. pr. radni m. r. *pūotèr* ‘polupao, razbio’, imp. *pīšī, lèžī, klèči*. Dva se naglasaka pojavljuju najčešće u komparaciji pridjeva, u superlativnome obliku pridjeva: *nâjvèči, nâjšèpsi, nâjčīstèša, nâjxlàdnèši*.

2.2.1. Nenaglasnice

Nenaglasnice su, kao i u standardnome jeziku, i zanaglasnice i prednaglasnice. Navest ćemo nekoliko primjera: *đīelala sam, išel bum, nēma me, dēj mu; govūorīl je o brātu, išla je na brīek*. Međutim ulogu prednaglasnica katkad imaju riječi koje su uobičajeno zanaglasnice. Ta se pojava uočava samo u pitanjima primjerice: *Si vīdèl? Su dōšlī? Buju išlī?* S obzirom na prebacivanje naglasaka na nenaglasnice, moguće je govoriti samo o prednaglasnicama, i to ponajprije o prijedlozima kao prednaglasnicama. U tome postoji ograničenje jer se naglasak na prijedlog može prebaciti samo kada se on nađe u sintagmi s ličnim zamjenicama i povratnom zamjenicom, a ne i onda kada je riječ o sintagmi s imenicom. Jedini uvjet za to da se naglasak prebaci na prijedlog jest da se upotrijebi jednosložan prijedlog. Ako su uz prijedloge upotrijebljeni naglašeni oblici zamjenica, naglasak se na prijedlog uvijek prebacuje kao kratak. Kada pak su upotrijebljeni nenaglašeni oblici zamjenica, prijedlog je uvijek dug. Primjerice prijedlozi koji se slažu s genitivom: *ōd manè, ōd nīh, ōd nēga, ōd sabè, bēž nas, bēž nēga, dō nas, dō nē*, zatim oni koji zahtijevaju akuzativ: *prēd mè, pūōd nē* ‘pod njih’, *zâ mè, zâ vas, zâ nē* ‘za njih’, *pūō mè, pūō tè, pō nas, pūōd sè, xū mè* ‘u mene’, A jd. *xū nēga*, te oni koji se slažu s lokativom: *prī vas, prī tabè, prī manè, prī nī* ‘kod njih’, *nâ tabè, nâ nēm, ō nī* ‘o njima’, *xū manè* ‘u meni’, *xū tabè* ‘u tebi’. Kada se upotrijebi prijedlog koji se slaže sa zamjenicom u instrumentalu primjerice *prèd mēnu, za kīēm, pod tūōbu* i sl., zamjenica je naglašena.

2.3. Podrijetlo

Osnovna kajkavska akcentuacija

Na temelju primjera iz Ivšićeva djela *Jezik Hrvata kajkavaca* i knjige Mije Lončarića *Kajkavsko narječje* donose se primjeri za pojedine naglaske i naglasne tipove:

Naglasak $\overset{\frown}{\quad}$ odgovara praslavenskomu cirkumfleksu: *mēse, sīene, fīeste, grāt* ‘grad’, *zlāte, pēt, šēst*, A jd. *glāvu, rūku*. Također odgovara metatonijskomu cirkumfleksu kao u primjerima: a) prava metatonija praslavenskoga akuta → supin *brāt, pīt, spāt, pēčč, sīečč* ‘sjeći’, gl. pridjev radni: *grīzel, zdīgel*,

dâl, zvâl, krâla, skrîla, gl. pridjev trpni: *rîezan, dîelan, zmûčćen, stûčćen*, G mn. *jâgut, jâbuk, krâf, hrûšek, mîest, šîbic*; b) oblici s dugim nastavkom → prezent: *dîelam, vîdim, mîšîim, stânem, čûjem*, I jd. i mn. ž. r.: *krâvu, lopâtu, jâgudu, pîicu, kûožu, xîžu*, mn. *pîici, jâgudi, pîesmi*, I jd. zamjenica: *z mĕnu, s tûobu, sûobu, z nâmi, z vâmi, ž nîmi*, LI mn. m. i s. r. *oriĕxi, potuoki, korîti, obrâzi*, L jd. m. r. *oriĕxu, potuoku, obrâzu*, NA mn. *fiĕta, mîesta, pûoĭa*, određeni pridjev i komparativ: *bogâti, slâbi, vĕći, smrdĭvi, vušîvi, siromâšni*, komparacija pridjeva: *vĕći, fiĕpsi, mĕkši*, redni broj: *pĕrvi, drûgi*, c) riječi u kojima iza naglasaka dolazi dugi formant: *govĕdina, kûxar, ciĕstar, pûoštâr, rîbar, rîbnak, bâbin, fiĕtin, pâvuk, jâstrep, otâva*, d) na kratkim samoglasnicima: *vûoĭa, kûoĭa, mĕĭa, sluoga*, e) u novozatvorenome slogu: *xrûška, vîšna, svâdba, pšĕniĕni, guornî, srîĕdni, dūoĭni, zâdni*, N mn. *pâlci*, G jd. *pandĕĭka*.

Naglasak $\sim$ odgovara novomu praslavenskom akutu na kratkim i dugim samoglasnicima. Na prvotno se kratkim slogovima može naći u sljedećim primjerima: imenice *zĕĭe, grûobĭe, stuoĭnak*, redni brojevi: *trĕĭti, šĕsti, sĕdmi, uosmi, stuoti*, određeni oblici pridjeva i posvojni pridjevi na *-ji, -ski*: *Bûoĭi, kokuoĭi; žĕĭnski, kûoĭnski, sĕĭski; mûokra, dūobra, širûoki, nuovi, tuople*, G mn.: *kûoncof, lûoncof, zvûoncof, kûoĭhof, nuok, sĕstri*, L jd. m. r.: *krûovu, kûoĭnu, pîesu*, LI mn. m. i s. r.: *kûoĭni, vûoĭi, lûonci, nuogi*, L mn. *i*-osnova: *lâži, pĕĕi*, NA mn. s. r.: *sĕĭa, rĕbra, uokna, rešĕta, imĕna, pĕra, plĕĕa, drvĕĕa, koĭĕna*. Na prvotno se dugim slogovima može naći u sljedećim slučajevima: *ĭstĭje, grûoĭzĭje, pĕrĭje, sūša, strâĭa*, redni brojevi: *pĕti, đĕvĕti, đĕšĕti*, određeni pridjevi: *mlâdi, drâgi, plâvi, zlâtni, smîĕšni, žûti, vrûĕi*, G mn. *glâf, trâf, ĭc, purânof, plĭĕ, kolâĕof*, N jd. m. r. *kĭĭĕ, krâĭ, gospodâr, kapût, papîer, kumpîer*, L jd. *kĭĭĕu, kapûtu, papîeru, kumpîeru, gospodâru, grâdu*, D mn. *i*-osnova: *ĕĕvjâm, kostjâm*, LI mn. *kapûti, gospodâri, papîeri, kumpîeri, kĭĭĕi*, L mn. *i*-osnova: *ciĕvi, stvâri*, NA mn. s. r. *krîla, gĭĭezda, plĭĕĕa, vrâta, vîna, vûxa*, infinitivi: *trĕĭsti, râsti, nĕsti, donĕsti*, prezent pojedinih glagola *i*-osnova i *a*-osnova: *mlâtim, brânim, fâĭiš ‘hvališ’, kûpim, pîtaš, skrĭvame*, prezent većine glagola 3. i 4. vrste s naglaskom na tematskom samoglasniku: *veĭi, žĕĭim, glĕĭm, leĭĭš, leĭĭš, kriĕš, drĭĭ, beĭĭ, stoĭim, ĕĕĕm*, atematski prezent: *dâm, povîem*, gl. pridjev radni m. r.: *trĕsĕĭ, râsĕĭ, nĕsĕĭ, tûkeĭ, xîtil*, gl. pridjev radni ž. r.: *brâla, stâla ‘stajala’, lovîla, vuĕĭla, smĕĭala, klĕĭa, pîla*, lična zamjenica 1. l. jd.: *jâ*, kontrakcija: a) I jd. ž. r. *a*-osnova: *rûku, nuogu, glâvu, vûodu*, b) I jd. ž. r. pokazne zamjenice: *tû*, c) G jd. ž. r. pokazne zamjenice: *tĕ*, d) glagoli tipa: *dūoĭti, prĕĭti, nâĭti*, e) prezent: *dūoĭĕm, prĕĭĕĕš, nâĭĕmĕ*, f) prezent negacije: *nĕmaš*, g) prezent neg. glagola *biti*: *nĭje*.

Važno je napomenuti da se uočavaju pojedine razlike u odnosu na osnovnu kajkavsku akcentuaciju. Naime u imenici *žĕĭjâ* ne nalazi se očekivana situaci-

ja, dakle da se stari akut zamijeni novim, nego se u toj imenici na mjestu dugoga sloga nalazi prednaglasna dužina iza koje slijedi kratki naglasak na zadnjemu slogu. Također se u G jd. imenica ž. r. *a*-osnova za razliku od pokazne zamjenice, koja je naglašena akutom, uočavaju drugi naglasci: *vòdę, rûke, glâve, nõge, sęstrę*.

Kratki naglasak, koji je nastao od praslavenskoga *ʷ* i staroga akuta, nalazimo u sljedećim položajima:

1. Jedini slog: *brät, mš, mäk, pęs, sır*

2. Ultima: *sęlę, tęlę, puotęk, uobräs, uoręx, jęzık, sęsträ, uoknę, vınę, trävä, stuojęc*

3. Penultima: *bläte, släma, kräva, řpa, öke, žäba, skrïti, lopäta, štixäčä, G jd. potöka, ględęti, xojđiti, voziti, držäti⁵*

4. Antepenultima: *jäbuka, pläkati se, mšliti, vđeti, jäguda*.

Ponovimo kako imenice s polaznim kratkim naglaskom na zadnjemu slogu poput imenica *nöga, ötęc, öbluk, vöda, öna, čövęk, snęxa, dęska* nemaju polazni akcenatski lik, nego je kratki naglasak sa zadnjega sloga prebačen na prethodni slog. U pojedinih je pak imenica u kojih pred ultimom već postoji duga penultima naglasak sa zadnjega sloga prebačen na prethodni, i to kao cirkumfleks: *dúša, gläva, rûka*.

U primjerima *cęna, zvęzda, odęle* ‘odijelo’, *köręn, koręnę, dęfiti* ‘dijeliti’, *premeniti* ‘promijeniti’ došlo je do kraćenja dugih položaja.

3. Samoglasnički sustav

3.1. Inventar

Dugi samoglasnici:

<i>i:</i>	<i>u:</i>
<i>ie</i>	<i>uo</i>
<i>ę:</i>	<i>a:</i>

Kratki samoglasnici:

<i>i</i>	<i>u</i>
<i>ę</i>	<i>o</i>
<i>ę</i>	<i>a</i>

---

⁵ Podsjećamo da za većinu navedenih primjera vrijedi pravilo da se mogu dužiti do akuta.

Primjeri:

Dugi naglašeni i nenaglašeni slog:

i: *zīt, rībati*, supin *pīt*, A jd. *sīna*, 1. l. jd. prez. *xītim, vīdim, pītam, žēřim, glēđim*, 2. l. jd. prez. *ležīš*, 3. l. jd. prez. *veřī*, 1. l. mn. pz. *kītīme*, gl. pridjev radni *stīgeł, xīža, kriř* ‘križ’, *zmenīti, xmīti se; pīsmē, zīmà, dīrāti, zībāti, pīsāti*, 2. l. jd. imp. *pīřī*

ie *cvīet, sviēt, rīeč, smīex, cīef, črīep* ‘crijep’, *snīek, řīepe, řīetin* ‘tetin’, gl. prid. radni m. r. *pobīegeł*, L jd. m. r. *na pīesu* ‘na psu’, *smīeřni, papīer, kumpīer*; 1. l. jd. prezenta *smīeřem se*, 1. l. mn. prez. *řīemē* ‘jedemo’, *mřīekē*

ę: *nēbe, mēse, mēļa* ‘brašno’, *govēdina, xvēčer* ‘navečer, uvečer’, *zēļe, drvēče, mēja* ‘zapuřteni dio, řto neobrađeno; međa’, *smēřtje*, N mn. *sēļa*, N mn. *imēna, žējnski, vēči*; *sēļe, sēřtrà, jēřik, tēļe*, 1. l. jd. prez. *spēčēm*

a: *glāva, otāva, dān, tāst, lāř, řkārje, zlāte, xřjāvi, xčāp* ‘řtap’, *vřāta, krvāvi, meřāti*, N mn. *jājca, kolāč; jājcē, trāvà, žgāncī*

uo *trguōvec, kuōža, kostruōla* ‘lim’, *nūos, kuōra, vuōļa, stuōřnak, grūobļe, druōbna* ‘sitna’, I mn. m. r. *s kuōni, z luōnci, dūobri*, I jd. ř. r. *vuōdu, nūogu; kuōtēļ, uōrēx* ‘orah’, *uoknē* ‘okno’

u: *vūhe, vūř, vūjec, zūp, xřūřka, sūnce, dūgi, křūč, pļūča, pūņe, pūt*, N mn. *vūxa; žūrēti se, kūrīti* ‘paliti vatru’.

Kratki naglašeni i nenaglašeni slog:

i *mīř, sīr, řīřcan, řīrati, čītati, puřtīti, xojđīti, lovīti*; gl. pridjev trp. ř. r. *pijāna, pijāneč, řtixāča, pijāča*, 3. l. jd. prez. *živī*, 2. l. jd. prez. *kričīř*

ę *dēņes, mēřec, pēřma, pēř, jēļe, dēļe* ‘rad, djelo’, *sēļe, vīņe, pīsmē; žēřim, glēđim, beřīř, zēļēni, pēčēni, čerřēni*

ę *tēřgati, kēřt, vēřt, zēmlja, dēver, vēčer, zēļen, dēvet; tēļe, sēļe, jēřik*

a *rāme, rāna, rāca* ‘patka’, *rāt, jās* ‘ja’, *pāmeř, jāguda, jābuka, lopāta; javīļa, papīer, tanīer*

o *kōř, nōř, òke, òna, vòda, òņe, òřec, òbluk, kòn; stojīm, lovīļa, kolāč, xobāt* ‘obad’

u *křūx, křūp, pūřer, pūra, vūřnica; duhān, kumpīer, purān, zubār, zubāčē, čuči*.

3.2. Realizacija

Kada se govori o samoglasnicima *ę* i *ę*, treba napomenuti da postoje dvije izgovorne inačice zatvorenoga i otvorenoga glasa *e*. Postoji razlika u izgovoru

naglašenoga i nenaglašenoga ϵ i e . Otvoreno se e izgovara manje otvoreno kada nije pod naglaskom ili pod dužinom, a to su slučajevi kada se nalazi u zanaglasnome položaju: *děvęt, vęčęř, pępęl, dęvęř, dęšet, zęļę, drvęčę, smętę*. Zatvoreno se e također izgovara još zatvorenije kada se nenaglašeno nalazi u zanaglasnome položaju, primjerice *dęņęšni, bęsęn, gęřęk, slęđęk, lękęt, vęřęř, kępęř, dęņęs, čęđęn, dębęř, đęm*. U prednaglasnome položaju ϵ se izgovara kao pod naglaskom: *dęvęti, vęčęřja, dęšeti, zmęňiti, čęđiti, dęřiti*. Dakle nenaglašeni se samoglasnici ne reduciraju i ne otpadaju. U dvoglasniku *ie* samoglasnik se e izgovara kao srednje e .

Samoglasnik a (dug i kratak) obično se ostvaruje od srednjega (a) do zatvorenoga prema stražnjemu vokalskom nizu (a). Taj je glas velariziran.

3.3. Distribucija

Samoglasnik i : zamjenjuje se ispred r dvoglasnikom *ie*: *kumpięř, tanięř, papięř, oficięř, fięrma, řifcięřati, maltretięřati, fięřmati* ‘mariti’, *pakięřati, řtafięřati*. To se događa samo u riječi stranoga podrijetla kada se i koji se nalazi ispred r nađe pod dugim naglaskom, bilo cirkumfleksom ili bilo akutom.

U pojedinim primjerima kao što su *čęřęřteř, čęřęřti, dęšeti* (usp. s *dęšet*), *dęvęti* (usp. s *dęvęt*), *zęļęni* (usp. sa *zęļęn*), *nebęski* (usp. s *nębę*), *pęčęni* (usp. s *pęčęn*), *vęčęřja* (usp. s *vęčęř*) došlo je do neutralizacije samoglasnika ϵ i e u samoglasniku e . Riječ je o prednaglasnome položaju. Dakle u prednaglasnome se položaju na kojemu nema dužine može naći jedino e . U skladu s time nenaglašeno se ϵ javlja samo u zanaglasnome položaju i u prednaglasnome pod dužinom: *sęļę, sęřtrę, jęřzik, tęļę*. O tome će još biti riječi u poglavlju o podrijetlu samoglasnika.

U ovome se govoru javlja zamjena polaznoga o zatvorenim e u određenim uvjetima. „Delimično rasterećenje proizašlo je u nekim govorima i kao rezultat jednačenja pojedinih fonema pod određenim prozodijskim okolnostima, najčešće pod kratkoćom van akcenta. Najvažniju pojavu u ovom domenu predstavlja gubljenje fonološke individualnosti o i ϵ pod pomenutim uslovima u nizu govora. (...) Glavnu kategoriju primera sa $o > e$ ili sl. daju oblici NAsg sr. r. imenica, radnih prideva i atributskih reči, kao i odgovarajući adverbi...” (Ivić 1968: 60–64). Ivić također napominje da je ta zamjena „najšire zastupljena na kraju riječi“ (Ivić 1968: 65). U gornjošemničarskome govoru zamjena se događa u svakoj otvorenoj ultimi, nenaglašenoj i naglašenoj: a) u nenaglašenoj ultimi: *męšte, Zdręřke, nębę, męse, zęřnę* ‘zrno’, pridjevi *fiępe, tęple*, prilozi *püņę, dębřę*, brojevi *pęřę, üösmę* ‘osmo’, b) u kratkoj naglašenoj ultimi ispred koje dolazi pred-

naglasna dužina: *sēļē, pīsmē, vīnē, mļiekē*. Prijelaz se *o* u *ę* nalazi i u D mn. imeničke m./n. deklinacije, npr. *sīnem, mūžem, kūōñēm* ‘konjima’, *pīēsēm* ‘psima’. Međutim u primjeru *ludēm* nalazimo dugo *ę*. Do spomenutoga prijelaza dolazi i u instrumentalu jednine imenica muškoga i srednjega roda: *sīnem* ‘sa sinom’, *z bīkēm, z vīnēm, snīēgem* ‘sa snijegom’, *s kumpīērēm*. „U raznim govorima javlja se *e* mesto posleakcenatskog *o* i u pojedinim drugim kategorijama kao što su nastavak Isg o-osnova...“ (Ivić 1968: 65). Dakle prijelaz *o* u *ę* postoji i u zatvorenoj (naglašenoj i nenaglašenoj) ultimi. Nalazimo ga i u riječi *pūōtēk*. U riječima *gēre, dēļe* (uz oblike *gōre, dōļe*) prijelaz postoji u naglašenoj slogu koji nije ultima, a u riječi *hdēvīca* u predakcenatskom slogu, kako Ivić navodi, „asimilacijom prema palatalnom vokalu u sledećem slogu“ (Ivić 1968: 65).

U vezi s navedenom pojavom može se spomenuti podjela govora bednjan-skozagorskoga dijalekta na podtipove na temelju toga što „svaki podtip ima drukčiju raspodjelu nekih vokala, koji se u određenim položajima zamjenjuju drugim vokalima“, koju je načinila Vesna Zečević (Zečević 1994: 364). Prema toj podjeli gornjošemničarski govor pripada 2. podtipu, u koji se svrstavaju „govori s jednim potpunim ograničenjem (nema ovisnosti o fonemskom kontekstu) za vokal o-tipa koji je kontinuant etimološkoga vokala /o/, na kratkom kraju riječi, i s vokalom /ę/ umjesto njega“ (Zečević 1994: 366).

Otvoreno *e* nalazi se u ovome govoru u prezentskim nastavcima za 1. lice množine: *xōjdimę* ‘hodamo’, *glēdīmę, dēlameę, popīevameę, mīslīmeę, veļīmę, pripovīedameę, znāmeę, vēŗjemeę* ‘vjerujemo’, *prōsimę, kupūjemeę*. Ovdje je riječ o starijoj izomorfi, što potvrđuje sljedeći navod: „To je vrlo stari dubletni nastavak u kajkavštini, potječe iz prasl. doba“ (Lončarić 1996: 110).

Samoglasnik *ę* pojavljuje se kao popratni samoglasnik uz staro *ŗ*, ali ne uvijek. Naime dosljedno se pojavljuje samo ondje gdje je slog s glasom *ŗ* naglašen ili kada se na njemu nalazi prednaglasna dužina: *kēŗf, čēŗf, pēŗvi, vēŗt, pēŗst, kēŗt, tēŗbūx, sveķēŗva, tēŗn, zēŗne, sēŗce, čēŗne, sēŗćani*, gl. pridjev radni ž. r. *otpēŗla*. Međutim ne postoji u riječima u kojima slog s glasom *ŗ* nije naglašen: *trnāc, krvāvi, mrtvīec, krtīćnāc, smrdēti, smrdļīvi, drxtāti*, 3. l. jd. prez. *grmī*. Ipak se i u nenaglašenoj slogu s glasom *ŗ* pojavljuje popratni samoglasnik kada je on rezultat starijega razvoja prema praslavenskom *er: *čēŗvīvi, čēŗļēni, čēŗnāfka* ‘masnica’. No u tome je slučaju, za razliku od naglašenoga sloga s *ŗ*, riječ o zatvorenoj *e*.

Samoglasnik *a* može se pojaviti na bilo kojemu mjestu u riječi, pa i na početku riječi, i to većinom u riječima stranoga podrijetla kao npr. *āltā* ‘auto’, *āltobus* ‘autobus’, *avijūōn*, ali se na tom mjestu pojavljuje i u vlastitim imena poput *Ānka, Anīta, Āndelka* i sl. Ipak u nekim starijim riječima ispred inicijal-

noga *a* dolazi protetsko *j*, osobito kada je riječ o imenu *Ana*, koje glasi *Jāna*, *Jānīnē* ‘blagdan sv. Ane’, *Jālža* ‘Elizabeta’.

U vezi sa samoglasnikom *a* spomenut ćemo još jednu pojavu, premda ona nije vezana uz distribuciju samoglasnika, nego uz sintaksu, i unutar toga uz slaganje sintagmi. Imenice srednjega roda u množini i imenice *pluralia tantum* srednjega roda u nominativu i akuzativu množine imaju nastavak *a*. Takve su primjerice *vrāta*, *kļīša*, *rēbra*, *rēbrica*, *jētra*, *jētrica*, *plēča*, *plūča*, *ļīeta*. Međutim atributi se s tim imenicama ne slažu, kako je uobičajeno, u rodu, broju i padežu, već samo u broju i padežu. Naime oblici atributa uz njih u ženskoj su rodu množine: *drvēnē vrāta*, *pečēnē jētrica*, *onē kļīša*, *sirūovē rēbrica*. Takvi su primjeri preuzeti iz duala starih nepalatalnih osnova, gdje su u pridjeva ženskoga i srednjega roda N, A i V završavali na jat. Dakle ti su padeži bili isti u ženskome i srednjemu rodu. No već se u Radoboju, mjestu koje graniči sa Šemnicom Gornjom, može naći drugačije stanje. U radobojskome govoru spomenute imenice imaju oblik koji odgovara ženskomu rodu množine i atributi se slažu s njima u rodu, broju i padežu. Navest ćemo primjere: *stāre vrāte*, *stērganē kļīšē*, *pečēnē rēbrice*, *zdrāvē plūčē*.

Samoglasnik *u* obično ne stoji na početku riječi. Na početku se riječi koje počinju samoglasnikom *u* nalazi protetsko *v*: *vūjēc*, *vūčil*, *vūš*, *vūxē*, *vučitel*, *vučitelica*, *vūsnice*. Na mjestu prefikasa *vb-* i *vb-* te *u-* nalazi se glas *x*: *xkrāla*, *xlovīti*, *xtopīti*, *γgāsnuti*, *xmīti se*, *xnūk*, *γdēvīca* ‘udovica’, *γdūovēc* ‘udovac’. U nekim se riječima *u* koje je nastalo od prefiksa *vb* i *vb* s početka riječi gubi. To se primjerice događa u prilogu kojim se označuje cilj *nūtru*, u prilogu mjesta *nūtre*, *tōrk* ‘utorak’, *zējti*. U pojedinim riječima javljaju se i *x* i *v* (*u*) istodobno: *xvužgāti* ‘zapaliti’, *xvužigati*, *xvudrīti* ‘udariti’, *xvūjti* ‘pobjeći’. Samoglasnik *u* ne pojavljuje se ni kao prijedlog na mjestu nekadašnjega *vb(-)*: *x vōdu* ‘u vodu’, *xū nēga* ‘u njega’, *x pečč* ‘u peč’, *xū mē* ‘u mene’, *x mēlu* ‘u brašno’.

U zanaglasnoj penultimi u pojedinim se padežima pridjeva i brojeva pojavljuje samoglasnik *u* umjesto očekivanoga *ē*. Riječ je o genitivu i akuzativu jd. m. i s. r.: *ļīepuga*, *dūōbruga*, *pamētnuga*, *jēnuga*, *trējtuga*. Ta se zamjena ne događa u D i L jd. *ļīepomu*, *dūōbromu*, *pamētnomu*, *jēnomu*, *trējtomu*. U glagola sa sufiksom *-ovati* u infinitivu dolazi morf iz prezenta *u*: *kupūvāti*, *putūvāti*, *milūvāti*, *darūvāti*, *mudrūvāti*, *kušūvāti* ‘ljubiti’. Ima primjera u kojima je *o* zamijenjeno glasom *u* neovisno o položaju u kojemu se nalazi: *ūnda*, *kūļike*, *tūļike*⁶, *jāguda*, *kōkuš*, *kōkut*, *okuōlu*, *nāklu*⁷ ‘na tlo, na pod’.

⁶ U tipičnoj su kajkavštini polazni oblici bili *kuliko*, *tuliko*.

⁷ Riječ je o prilogu kojim se izražava cilj, a ne mjesto. Prilog kojim se izražava mjesto jest prilog *nākļē*.

3.3.1. Još pokoje promjene

Nema prejotacije inicijalnoga *o*: *òtęc*, *òkę*, *òbluk*, gl. pridjev radni m. r. *okrę̀nùl*. Proteze su sljedeće. Samoglasnik *a* ima protezu *j* u sljedećim, već prije navedenim primjerima: *Jâna*, *Jânineę*, *Jâlža*. Ispred slogotvornoga *r* koji se nalazi na početku riječi proteza je *x*: *xę̀rjâ* ‘hrđa’, pridjev s. r. jd. *xrjâve* ‘hrđavo’, *xę̀rš* ‘raž’, 3. l. jd. prez. *xrži*.

U riječi *pandĕľęk* javlja se akanje.

Na mjestu prefiksa *raz-* nalazi se *rež-*: 3. l. mn. pf. *režišĭ su se* ‘razišli su se’, *režbĭti*, *režbiežati seę* ‘razbježati se’, *režvlâčiti*, 3. l. jd. pf. *reždâval jeę*, *reždeľiti* ‘razdijeliti’, *režmĭšĭti si*, *rešplâkati seę*.

Na mjestu prefiksa *pro-* javlja se *pre-*: *prebâviti* ‘prevladati što nepovoljno’, *prebudĭti*, *preceďiti*, *preçĭtati*, *pregovorĭti*, *premenĭti* ‘promijeniti’, *prestrĭti* ‘prostrijeti’, *premĭknuti*, *premĭšĭti si*, *prepusĭti* ‘propustiti’. Ima i primjera s predmetkom *pro*: *prodâti*.

Stari prefiksi *iz-* i *sĕ-* izjednačili su se u prefiksu *z-*: *zbĭrati*, *zbrâti*, *zblĭvâti*, *zvlĭęi*, *zmenĭti*, *skopâti*, *skĭpęti*, *splęsti*, *spovędati*, *sprâznĭti*, *zgotovĭti*, *zmĭęšâti*, *zđĭći*, *zvĭti*, *zebrâti*, *skrĭvâti*. Isto se događa i s prijedlozima *iz* i *sĕ*: *s ćĭrkveę*, *ž nĭveę*, *z vęřta*, *s pĭsęm*, *š ćĭm*, *š ćęřjũ*, *š ćovęķęm*, *ž nĭm*, *z mĭřęm*. U tim su se primjerima dogodile uobičajene glasovne promjene po zvučnosti i po mjestu tvorbe.

Prefiks *sĕ-* dao je *z-* i *ze-*: *zgrĭęšĭti*, *zvĭti*, *zebrâti*, *zešĭti*, *zeznâti*, *zmĭęti*.

I u ovome se govoru pojavljuju likovi koji su tipični za kajkavsko narječje općenito, u kojima dolazi do gubljenja pojedinih samoglasnika ili cijelih slogova, kao što su *bũm*, *bũš*, *bũ...*, *bũmeę*, ..., *pęm*, *pęš*, ...

Također vrijedi spomenuti da svi likovi pridjeva, zamjenica, brojeva u kosim padežima imaju duže oblike: G *ćęřnuga*, D *ľępomu*, G *mòjuga*, I s *tęmi ľudmĭ*, A *pęřvuga*, L *na tręřĭtomu*. Kraći likovi ne postoje.

Pojavljuje se ikavizam *ĭřrati*, koji je uobičajen za kajkavske govore, i sve izvedenice od toga glagola: *sĭřrati* ‘otjerati’, *poĭřrati*, *doĭřrati*. Vesna Zečević objašnjava da su to riječi koje su preuzete „kao gotovi leksemi iz ikavskih govora i u kajkavskih se govornika izgubila veza s jatom, i ikavizmi koji su dublete u kajkavskim govorima, a preuzeti su iz nekajkavskih govora iz različitih razloga. Najčešći je razlog obično utjecaj superstrata i adstrata u različitim oblicima kontaktnih situacija“ (Zečević 1993: 15).

3.4. Podrijetlo

Samoglasnici *a*, *i*, *u*, *o* potječu od njima odgovarajućih samoglasnika pravoslenskoga jezika.

Refleksi izjednačenih *ę* i *e* te izjednačenih *ê* i *ə* odgovaraju općekajkavskom stanju, a to je da su prva dva glasa dala *ę*, a druga dva *e*. Međutim u pojedinim primjerima, o kojima je već bilo riječi u poglavlju o distribuciji samoglasnika, zbog neutralizacije u prednaglasnome položaju nalazimo drugačije stanje. Ponavljamo primjere: *dęšęti* (usp. s *dęšęt*), *zëlęni* (usp. sa *zëlęn*), *nębęski* (usp. s *nębę*), *pęčęni* (usp. s *pęčęn*), *večęrja* (usp. s *vęčęr*). Slično je i s primjerima *męšęc*, *męšęćni*, *zâjęc*, *pâmęt*, *kâmęn*, u kojima se na mjestu prednjega nazala i etimološkoga *e* u zanaglasnome položaju nalazi *ę*. U prva dva primjera vjerojatno je došlo do neutralizacije tako da se samoglasnik *ę* izjednačio s glasom koji se nalazio ispred njega, dakle glasom *e*, a u primjeru *zâjęc* pretpostavljamo da se *ę* u sufiksu *-ęc*, koje je nastalo od prednjega nazala, izjednačilo sa sufiksom *-ęc* u riječima u kojih je *ę* iz sufiksa kontinuant poluglasa: *lũonęc*, *poklũopec*, *jũnęc*, *svĩnęc*, *žĩvęc*, *zvũonęc*. Za imenicu bi se *kâmęn* možda moglo pretpostaviti da se analogijom prema pridjevima m. r. sa sufiksom *-ęn*: *čũden*, *zlâten*, *smĩęšen* i sl. i u toj riječi pojavljuje *ę*. Za razliku od prednaglasnoga položaja, gdje postoje ograničenja u mogućnosti pojavljivanja glasova *ę* i *e*, u zanaglasnome položaju ograničenja nema. Naime glas se *ę* nalazi i u zanaglasnome položaju, a to se najčešće događa kada je takvo *ę* kontinuant bilo etimološkoga *e* ili prednjega nazala. U vezi s time valja spomenuti još jednu, uobičajenu, pojavu. Naime refleks samoglasnika koji čini naglašeni slog uvijek je onaj koji odgovara stanju u ovome govoru, dakle *ę* kao refleks izjednačenih *ę* i *e* i *e* kao refleks izjednačenih *ê* i *ə*. Primjerice usp. *pâmęt* i *pamęten*, *dęvęt* i *dęvęti*, *nębę* i *nębęski*, *kâmęn* i *kâmęne* (pridjev s. r.). Promjene se dakle ne događaju u naglašenome slogu, nego u nenaglašenome, i to ovisno o položaju. Nekim je promjenama moguće naći objašnjenje i uočava se sustavnost u njihovu pojavljivanju, međutim o drugima nije lako čak ni pretpostaviti.

Samoglasnik *ę* umetnut je i uz naglašeno samoglasno *r*.

Jat i šva u dugome su slogu dali dvoglasnik *ie*: */ĕ/ > /ie/*, */ê/ > /ĕ/*. Međutim ima slučajeva u kojima dolazi do sljedećega odnosa: */ĕ/ > /ĕ/*: *cęna*, *zvęzda*, *odęlę* ‘odijelo’, *kõręn*, *koręnę*, *dęšiti* ‘dijeliti’, *premęniti* ‘promijeniti’.

Šva je očekivano dao *ę* primjerice *dęnes*, *pęs*, *dęska*, *snęxa*, *õtęc*, *męša* ‘misa’, *krâtek*, *svęker*, *rũbęc*, *vrâbęc*, *dęš* ‘kiša’, gl. pr. radni m. r. jd. *vĩdęl*, *mõgęl*, *xvũšęl* ‘pobjegao’, ali se u nekoliko, također već uobičajenih primjera za tu pojavu, na tom mjestu nalazi *a*, međutim nikada u sufikslnim morfemima, već samo u korijenskim. U riječima *tęlę*, *lĩcę*, *sũnce*, *sęręcę*, *jâjęcę*, *odęlęcę*

neuobičajeno se na kraju nalazi *ę*, premda je riječ o etimološkome *e*. U imenici je *tęlę*, kao što misle Jembrih i Lončarić, izgleda riječ o analogiji prema imenicama srednjega roda koje u N jd. završavaju na *-o* (Jembrih–Lončarić 1982–1983: 23). Isto se može reći i za ostale imenice. Dakle u sufiksu *-ce* na mjestu se etimološkoga *e* javlja zatvoreno *e* analogijom prema pravilu gdje *-o* → *-ę*.

Kratki naglašeni i nenaglašeni *o* kontinuant je prahrvatskoga kratkoga *o*. Na mjestu dugoga etimološkog *o* pojavljuje se dvoglasnik *uo*. Refleksi su se stranjega nazala *o* i samoglasničkoga *l* izjednačili u samoglasniku *u*.

/i/ ← *i*: *sīr*, *žīla*, *vīdęti*, *mīsliti*, *mīš*, 1. l. jd. prez. *īdęm*, *pīkati*, *tīxę* ‘tiho’

/i:/ ← *i*: *mīr*, *zīt*, *pīt* (supin), *zīmā*, *pīsmę*, 1. l. jd. prez. *mučīm* ‘šutim’, *pīšęm*

/e/ ← *ę*: *čōvęk*, *sęmę*, *męstę*, *pęsma*, *sedęti*, *vęra*, *pęna*, *sęna*, *pobęči*, *dęca*, *dęlę* ‘rad, djelo’, *slābęti*, *lętę*, *vętęr*, *dęt* ‘djed’, DL jd. *bākę*, *tętę*, *na rūkę*, *x vōdę*

← *ę*: *cęna*, *zvęzda*, *odęle* ‘odijelo’, *kōręn*, *koręńę*, *dęfiti* ‘dijeliti’, *pręmęniti* ‘promijeniti’

← *o*: *dęnes*, *męgla*, *pęs*, *dęska*, *snęha*, *sęń* ‘san’, *lęxki*, *ōtęc*, *męša* ‘misa’, *jędęn*, *sęńāti*, *krātęk*, *lūōņęc*, *svęķęr*, *rūbęc*, *pōsęl*, *lūōvęc*, *vrābęc*, *dęš* ‘kiša’, gl. pr. radni m. r. jd. *vīdęl*, *mōgęl*, *xvūšęl* ‘pobjegao’, *ględęl*, *rękęl*, *rāšęl*, *nęsęl*

← *ę* i *e* kada se nađu u prednaglasnome položaju na kojemu nema duljine (kao rezultat neutralizacije): *zęlęni*, *svętęčńi*, *dęsęti*, *dęvęti*, *nębęski*

← *o* u nenaglašenoj otvorenoj ultimi: *męsę*, *nębę*, *tīęlę*, *lętę*, *zęrņę*, *čęrņę*, *līępę*, *tōplę*, *dōbrę*, *jędņę*, *tręjtę*; u kratkoj naglašenoj ultimi (ispred koje dolazi prednaglasna dužina): *sęlę*, *pīsmę*, *vīņę*, *mļiękę*, *ūōknę*; u zatvorenoj (naglašenoj i nenaglašenoj) ultimi: u D mn. m. i s. r. *pīesęm*, *vūōlęm*, *stūōlęm*, *zīdęm*, *sīņęm*, *vūjcem*; u I jd. m. i s. r. *sīņęm*, *bīkęm*, *vūōlęm*, *nōsęm*, *ōkęm*, *vūxęm*, *mīręm*; *pūōtęk* ‘potok’

← naglašenoga *o* koji nije ultima: *gęrę*, *dęlę*

← predakcenatski slog: *ędęvīca*

← u prefiksu *prę-* (koji odgovara prefiksu *pro-*): *pręhōditi*, *pręmīsliti* *si*, *pręgovōriti*, *prębuditi*, ali s iznimkom u riječi *prodāti*

← prema praslavenskom *er: *čęrvīvi*, *čęrlęni*, *čęrńāfka* ‘masnica’

← u prefiksu *ręz-* (koji odgovara prefiksu *raz-*): *ręzbīti*, *ręzvlačiti*, *ręzđęfiti*, *ręsplakati* *se*, *ręziti* *se* ‘razići se’, *ręzvļięči*, *ręznęsti*

← u sufiksu *-ce* analogijom prema pravilu gdje *-o* → *-ę*: *līcę*, *sūncę*, *sęręcę*, *jājcę*, *odęlcę*; također imenica *tęlę*

← *ə* u prefiksu *sz-*: *zəbràti*, *zəšiti*, *zəznàti*, *zəmļèti*

← *i* u *ļesica*, *ļesīči*

← *ç* u nenaglašenome zadnjem slogu uz tautosilabičko *j* koje je ispalo: *zàkç* ‘zašto’, *pòkç* ‘po što’, *nàkç* ‘na što’

/ç/ ← *e* *pèpçl*, *vèļiki*, *vèšçl*, *zèļçn*, *zèmlça*, *vèççer*, *smiějçm se*, A mn. ž. r.: *rūòžç*, *glàvç*, 1. l. jd. prez. *zòbļçm*

← *ç* *zçt*, *dçvet*, *dçšçt*, *imç*, *vrīemç*, *pçtçk*, *sçmç*, *tçmç*

← starije izomorfe u 1. l. mn. pz. *vidimç*, *gledimç*, *dīelamç*, *xòjdimç*, *mīšimç*, *spīmç*, *çitamç*, *jiemç*

← *r* na naglašenome mjestu: *zèrņe*, *kçrt*, *vçrt*, *smçrt*, *mçrtçf* ‘mrtav’, *pçrst*, *gçrļica* ‘grlica’

← *a* uz tautosilabičko *j*, međutim ne uvijek: *kçj* (*kç*), *zdçj*, *krçj* ‘pokraj’ (ali *rāj*, *nāj*)

/ç:/ ← *e*: *mçt* ‘med’, *lçt* ‘led’, *zçļç*, *trçjti*, *vçšçli*, *šçst*, I jd. zamjenica: *z mçnu*, komparativ *vççi*, *mçļa* ‘brašno’

← *ç*: *mçse*, *jçtra*, *svçti*, *govçdina*, *poççjti*, *žçja* ‘žed’, *zçjti* ‘uzeti’, *pçt*, *zачçjti* ‘početi’, *dçvçti*, *dçsçti*

← *r*: na naglašenome mjestu: *kçrf*, *ççrni*, *pçrvi*, *tçrn*, *ççrf* ‘crv’, *otpçrla*, *prçstçrla*, *vçrbà* ‘vrba’

/ie/ ← *ě*: *tīeļe*, *mļiçkç*, *vrīemç*, *gnīezdç*, *ļiçpç* (prilog), *bīeļe*, *ciçla*, *brīçk*, *poprīçk*, *bļiçdi*, *siçne*, *snīçg* ‘snijeg’, *sviçt*, *grīçh*, *ciçf* ‘cijev’, 1. l. mn. prez. *sīçjçmç*, G mn. *mīçst*, 3. l. jd. prez. *dīçla*

← *a*: *pīçnj* ‘panj’, *tīçnki*, G mn. *dīçsçk* ‘dasaka’, *tīç* ‘taj’, *vīçs* ‘selo; posjet’

← *i*: ispred *r* u riječima stranoga podrijetla: a) u sufiksalnome morfemu: *kumpīçr*, *taniçr*, *papiçr*, *oficiçr*; *žifciçrati*, *maltrçtiçrati*, b) u korijenskome morfemu: *fīçrma*

/a/ ← *a* *màzati*, *bràt*, *kàmçn*, *kàpļa*, *kràva*, *jàguda*, *jàbuka*, *žàba*, *gasiti*

← *ə* 1. l. jd. *jçsam*, *nīçsam*, *sàm*

← *e* u riječi *žalūdeç*

← *o* u riječi *pandīçļçk*

/a:/ ← *a*: *blàgç*, *zlàtç*, *mładi*, *màļe*, *vābīti*, *trāvà*, *glàva*, *māçka*

← *a*: *lāš*, *tāst*, *dān vān*, *vāni* (međutim i *vūne*)

/o/ ← *o* *vòl*, *kòl*, *òke*, *kròf*, *stòl*, *òna*, *òn*, *çòvek*, *nòga*, *vòda*, *lopàta*, *otàva*, *ròditi*, *kòñ*

/uo/ ← o: pūōļa, bezgūōvina ‘drvo bazge’, kūōža, vūōļa, pūōštar, slūōga, gūōrni, dūōlni, kūōjnski

/u/ ← u čūjti, čūđen, čūditi se, lūk, kūp, gubiti, sušiti, pustiti

← q mūški, gōlup, subōta, A jd. ž. r. vōdu, rūku, 3. l. jd. pz. bū, mūka, mūčiti

← l jābuka, vūna, mučlivi

← jednačenje o s u: ūnda, jāguda, òbluk, kōkuš, kōkut, okūolu, nāklu

← o u nastavku za G jd. m. i s. r. pridjeva, zamjenica i brojeva: lēpuga, žūtuga, mōjuga, nūxovuga, vēčuga, trējtuga

← morf iz prezenta u glagola sa sufiksom -ovati u infinitivu: obīēduvati

/u:/ ← u: dūx, kļūn, kļūč, sūša, kūxar, ljūdi, drūgi, xrūška, NA mn. s. r. plūča, vūxa

← q: mūš ‘muž’, žalūdec, pūt, pūtnik, sūsēt ‘susjed’, būmbrek ‘bubreg, zūp ‘zub’, kūt, krūk ‘krug’, mūdre

← l: gūt ‘grlo’, vūk, dūgi, pūni, sūnce, sūza, dūžen, žūti

← morf iz prezenta u glagola sa sufiksom -ovati u infinitivu: kupūvāti, putūvāti, kušūvāti, milūvati

4. Suglasnički sustav

4.1. Inventar

Opstruenti

p b f v

t d

c ʒ s z

č ʒ š ž

k g x

Sonanti

m v

n l r

ń ḷ j

U sustavu postoje dva para afrikata č – ʒ i c – ʒ, i između članova svakoga para postoji opreka po zvučnosti.

4.2. Realizacija

Suglasnik v, kao i u standardnome jeziku, labiodentalni je sonant. Međutim, kada se nađe na kraju riječi i ispred bezvučnih suglasnika, ponaša se kao zvuč-

ni parnjak bezvučnomu *f*: *zdrâf*, *čêrf* ‘crv’, G mn. *krâf* ‘kravā’, *stūolcof*, *kêrf* ‘krv’, *mrâf*, *trgūofci* ‘trgovci’, *Zdrâfke*, *ôfca*.

Kada se spirant *x* nađe ispred zvučnoga suglasnika, a to se najčešće događa kada funkcionira kao prijedlog, izgovara se zvučno: *γ brâtvu* ‘u berbu’, *γ grât* ‘u grad’, *γ gêrm* ‘u grm’, *γ dučân*, *γ dūom*.

Nosni suglasnik *n*, koji je po mjestu tvorbe zubni suglasnik, velarizira se ispred glasova *k* i *g*: *Tõŋka*, *Zvõŋke*, *šfîŋga* ‘stepenica’, *tîŋke*, *râjŋgļek* ‘posuda’, *gâjŋk* ‘hodnik’.

Palatalni lateral *l* može biti primarni ili sekundarni. Primjeri su za primarni *l*: *lûdi*, *pandîļek*, *žêļēzē*, *prijâteļ*, *kļūč*, *gļiva*, *sļiva* ‘šljiva’, *žūļ*, *kļûn*, a za sekundarni *l*: *vešļēļē*, *zēļē*, *dõļē*, *grmūovļē*, *kūovļē*, *zdrâvļē*, *slâvļē*, *zgublēni*. Primjeri su sa suglasnikom *n* sljedeći: *črîēšna* ‘trešnja’, *vêrnē* ‘vrhnje’, *gūorîni* ‘gornji’, *dūolîni* ‘donji’, *kõn*, N mn. *kūonî* ‘konji’, *svîna*, *uogēn* ‘oganj’, *nîva*, *gñiezdē*, *xčērâni* ‘jučerašnji’, *ļēšnak* ‘lješnjak’.

4.3. Distribucija

Na mjestu prefiksa *v̄b-/v̄b-* te *u-* stoji spirant *x*: *xmîti sē*, *xmrîeti* ‘umrijeti’, *xtopîti*, *xnēsti* ‘unijeti’, *xkrâsti*, *xļejâti* ‘uliti’, *xlovîti*, *γdūovēc* ‘udovac’, *γdēvîca*, *xnûk*. Taj se suglasnik pojavljuje i kao prijedlog na mjestu nekadašnjega *v̄b(-)*: *γ zēmļu* ‘u zemlju’, *xū nēga* ‘u njega’, *x nēbe* ‘u nebo’, *xū mē* ‘u mene’, *x Krâpinu*, *xlâdu* ‘u hladu’, *xlât* ‘u hlad’. Na temelju dvaju posljednjih primjera može se zaključiti da se, kada se uz riječi koje počinju glasom *x* upotrijebi prijedlog *x*, jedno *x* gubi. Međutim u pojedinim riječima na mjestu toga prijedloga dolazi *f* ispred riječi koje počinju glasom *x*: *fîže* ‘u kući’, *fûstu* ‘u šumu’ (ali *xlâdu si počivam* ‘u hladu se odmaram’, *õjdi xlât* ‘idi u hlad’).

U riječima koje počinju samoglasnikom *u* stoji protetsko *v*: *vučîteļ/vučîteļ*, *vučîteļica*, *vûxē*, *vûš*, *vûsnice* ‘usne’, *vûra*, *vûjēc* ‘ujak’, *vučîti se*, *vûgēļ* ‘ugao’, *vûski* ‘uzak’, *vûzîti*. Već smo u poglavlju o distribuciji samoglasnika *u* spomenuli kako se u pojedinim riječi, kao što su *xvužgâti* ‘zapaliti’, *xvužigati*, *xvudrîti* ‘udariti’, *xvûjti* ‘pobjeći’, suglasnici *x* i *v* (*u*) javljaju istodobno, dakle ispred *v* dolazi sekundarno *x*.

Iz suglasničkoga skupa *tvrC* ispada *v* i, ako je taj skup naglašen, ispred *r* dolazi popratni samoglasnik *e*: *četêrtek*, *četêrti*, *têrdi* ‘tvrđ’, komp. *têrdeši* ‘tvrđi’. Također *v* ispada iz suglasničkoga skupa *svr*: *srâp* ‘svrab’, *srbēti* ‘svrbjeti’, zatim iz skupova *svl* i *vl*: *slâčîti* ‘svlačiti’, *sļîēci* ‘svučiti’ i glagolima koji su izvedeni od navedenih: *preslâčîti*, *presļîēci*; *lâsi*.

Suglasnik *v* ispada iz neodređene zamjenice *věs* ‘sav’: *sǎ* ‘sva’, *sě* ‘sve’, i to u svim kosim padežima muškoga roda osim u nominativu za živo i neživo i akuzativu za neživo (N *věs*, G *sěga*, D *sěmu*, A n.*věs*...), u ženskome i srednjemu rodu u svim padežima te u množini svih rodova. Ispada i u zamjenici *sǎki* ‘svaki’ te imenici *trǎnik* ‘travnjak’.

Lateral *l* palataliziran je najčešće ispred prednjih samoglasnika, i to uvijek ispred *i*: *řipa*, *vřica*, *řistjě* ‘lišće’, *řesica* ‘lisica’, *gřibũoki* ‘dubok’, *vřřika*, gl. prid. radni m. r. mn. *prosřili*, *břřizu*, *kũřikeř*, 3. l. jd. prez. *vřři*, I mn. z *vũřři* ‘s volovima’, gl. prid. radni m. r. mn. *děřaři*, *zũřřiři*, *nosřři*, ispred *ie*: *zvlřěči*, *sřřěči*, *oblřěči*, *mřřiekě*, *křřiet* te ispred *ě* koje je nastalo od *jata* i poluglasa: *žǎřec* ‘žalac’, *stũřřec* ‘stolac’, *pǎřec* ‘palac’, *põkřě* ‘poslije’, *dalřěkě* ‘daleko’, *řěxkě* ‘lako’. Nije promijenjen dakle ispred zatvorenoga *e* kao u primjerima D mn. m. r. *stũolěm*, *vuolěm*, gl. pr. radni sr. r. jd. *vřđelě*, *kũřřile*, *něsřě* i dr., u kojima se *ě* nalazi na mjestu glasa *o*. Ali postoje i riječi kao *přřuča* ‘pluća’, *břřuza* ‘bluza’, *řũkna* ‘rupa’, 1. l. jd. prez. *řũčěm* ‘gledam’, u kojima je do palataliziranja suglasnika *l* došlo ispred samoglasnika *u*.

Javlja se epentetsko *l* u skupovima *mj*, *bj*, *pj*, *vj*, gdje je *lj* rezultat jotacije *l* + *j*: 1. l. jd. prez. *jěmřem* ‘uzimam’, *driemřem*, 1. l. mn. prez. *zřbřemě*, 3. l. mn. prez. *řřevřěju* ‘guraju’, *kǎřřěju*, *grũobřě*, *grmũovřě*, *gěrmřě*, što je novija pojava. Međutim u rijetkim se primjerima nailazi i na starije skupove bez epentetskoga *l*: *řřbřě*, *đřři*.

Rijetka je depalatalizacija suglasnika *ř*: govori se i *vučřitel* i *vučřitel*, ali *přřjǎtel*, *Stvorřitel* i dr.

Što se tiče glagolskoga pridjeva radnog muškoga roda jednine, uobičajeno završava suglasnikom *l*: *štěł*, *klěł*, *zěł*, *přl*, *xmřł*, *xkrřł*, *přstřl*, *mõgěł*, *děłł*, *vřđel*. Međutim ondje gdje se nalazi etimološko *r* u glagolskome pridjevu radnom muškoga roda jednine otpalo *l* na kraju riječi: *řěžděř* ‘razderao’, *zǎpěř* ‘zatorio’, *põžděř* ‘požderao’, *xměř* ‘umro’, *pũotěř* ‘polupao, slomio’. To se ne događa u oblicima u kojima se taj suglasnički skup ne nalazi na kraju riječi: gl. pr. radni ž. r. *řěžděřla*, *zapěřla*, gl. pr. radni s. r. *põtrře*.

Suglasnik *j* stoji u sekundarnim suglasničkim skupovima, u kojih nije došlo do stapanja suglasnika: *řřstjě*, *grũojzđjě* ‘grožđe’, *směřjě*. U primjeru *grũojzđjě* uočava se i pojava sekundarnoga *j*, koji se pojavljuje i u sljedećim riječima: *počějti*, *záčějti*, *obũjti*, *ozũjti*, *čũjti*, *klějti*, *xojđiti*, *nějna* ‘njezina, njena’. Također se sekundarno *j* javlja uz suglasnički skup *nč*: *sũjnčane*, *kõjnčane* ‘končano’, *Tõjnček*, *zvdõjnčeki*.

Suglasnik *j* gubi se u posvojnim pridjevima uz *č*, *ž*, *ř* bilo da su ti glasovi rezultat glasovne promjene bilo da su dio osnove: *Bũõži* ‘Božji’, *čovřěči* ‘čo-

vječji', *dīēci* 'dječji', *kokuōši* 'kokošji', ali *kuōzji* 'kozji' *kuōzje*, *pīēsji* 'pasji', *pīēsje* i sl.

Staro palatalno *r*' dalo je slijed *rj* u: *škārje* 'škare', 3. l. jd. prezenta *ūorjē* 'ore', *večērja*, *zōrja*, *prigovārjāti*, *zagovārjāti*. Slučaj palatalnoga *r*' u kajkavskome narječju dr. Lončarić opisuje na sljedeći način: „Naime, u kajkavštini taj je sonant svuda otvrdnuo, u jednim položajima, ili se rastavio na slijed *rj*, u položaju ispred vokala (koji su obično *e* i *a*)“ (Lončarić 1996: 87).

Palatalni nazal *ń* izgovara se jednako bilo da se nalazi na početku, u sredini ili na kraju riječi ako iza toga glasa slijedi samoglasnik.⁸ Kada se iza *ń* nalazi suglasnik, taj je glas rastavljen na slijed *jn*, odnosno „na slijed nazala *n* i *j*, dakle s osamostaljenjem, fonologizacijom palatalnoga elementa, u obliku *j*, i to s anticipacijom *j*, dakle u slijed *jn*“ (Lončarić 1996: 93). Primjerice *strājnski* 'tuđi, strani', *svījnski* 'svinjski', *kuōjnski* 'konjski', *lājnski* 'lanjski', *Kūōjnsčīna* 'Konjščina', *sājnkāti* 'sanjkati', *gājnk* 'hodnik', *vājnkē* 'vani'. U primjeru *svīnčē* glas *ń* depalataliziran je u *n*, dakle kada se nađe ispred nepčalnoga suglasnika *č*. Nazal *n* palataliziran je samo u suglasničkome skupu *gn*: *gnīezdē*, *gnūōj*.

Suglasnik *x* može se naći na bilo kojemu mjestu u rečenici. Na početku riječi: *xīža*, *xūsta* 'suma', *xlāt* 'hlad', *xrāniti*, *xojđiti*; u sredini riječi: *mexūr*, *kūxiņa*, *grēxōta*, gl. pridjev radni m. r. jd. *dērxātāl* 'drhtao', *snēxa*, *žūxki* 'gorak', na kraju riječi: *krūx*, *vērx* 'vrh', *grīx*, *smīx*, *tērbūx*. Međutim u nastavcima se *x* izgubilo: L mn. ž. r. *o bābami*, *na xīžami*; L mn. m. r. *o mūži*, *na stūōļi* (usp. s I mn. ž. r. *z bābami*, *s xīžami*; I mn. m. r. *z mūži*, *stūōļi*). Na temelju primjera može se zaključiti da su se izjednačili L i I mn. kao i u standardnome jeziku. Također se u pojedinim riječima više ne nalazi *x*: *krūjēk* 'kruščić', *grājēk* 'graščić'.

Slogotvorno *r* dobilo je protezu *x*, a poslije je dalo slijed *er* ondje gdje je slog s glasom *r* naglašen ili kada se na njemu nalazi prednaglasna dužina: *xērš* 'raž', *xērjā* 'rđa', *xrjāvi* 'rđav', *xēržāti* 'rzati'. Proteza *h* postoji i u riječi *xobāt* 'obad'.

Na kraju riječi ne stoje zvučni šumnici i glas *v*: *mlāt* 'mlad', *grāt* 'grad', *zōp* 'zob', *snīek* 'snijeg', *čērf*, *pūš* 'puž', *lēt* 'led', *Būōk* 'Bog', *zūp*, *lāš*, *nōš*, *kērf*, *zdrāf*, *ōfca*, *trgūōfci* 'trgovci'. Umjesto zvučnih šumnika javljaju se njihovi bezzvučni parnjaci, što vrijedi i za suglasnik *v*, koji se ponaša kao zvučni parnjak glasu *f*. Kada se te riječi sklanjaju, ispred krajnjih nastavaka opet dolaze zvučni suglasnici: GA *mlāduga*, G *snēga*, L *x kērvi*, I *za zūbēm*. Također

⁸ Dakako, to se odnosi na slučajeve kada se *ń* nalazi na početku ili u sredini riječi.

zvučni suglasnici stoje unutar naglasne cjeline koju tvore prijedlog i imenska riječ, i to ako iza prijedloga koji završava zvučnim suglasnikom dolazi imenska riječ koja počinje zvučnim suglasnikom, primjerice: *pūod mę, pod zęmlju, męd nāmi, pręd būolnicu*.

U ovome govoru postoji i nepalatalna afrikata *ʒ*, koja je zvučni parnjak bezvučne nepalatalne afrikate *c*, i to samo u polaznome slijedu *zg*: *bięzgā, bęzgūōvina, drūęgāti, mūęgāti, mōęga*, kao i palatalna afrikata *ʒ̣*. Taj suglasnik postoji samo kao samostalan, a ne u skupu: *maęarūōn, męęa, ęāk, Maęār*.

4.3.1. Zamjenjivanje suglasnika

Zamjenjivanje pojedinih suglasnika, a što se najčešće događa u suglasničkim skupovima, nalazimo u sljedećim slučajevima:

f < hv: *fāla, fāfiti* ‘hvaliti’, *fālęti* ‘nedostajati’

ft < xt: *nōfti* (u jednini *nōxęt*)

gl < dl: *glāka* ‘dlaka’, *glāčę*

gn < gn: *gnūōj* ‘gnoj’, *gnięzdę*

xč < šč: *xčipāti* ‘štirati’, *bręxčęc* ‘briježić’, *pūxčāti, nūxči* ‘nitko’, *xčęre* ‘jučer’

xk < -gək-, kək-: *ļęxki, męxki* (*ļęxęk, męxęk*)

xn < mn: *xnūōgi* ‘mnogi’

xt ili *t < pt*: *xtica*, ali *tč, tčęk*

k < g i *št < šč*: *kūščar* ‘gušter’

km < tm: *kmica, kmičnę*

kl < tl: *nākļę, nāklu, pōkļę* ‘poslije’, *mękla, klāčiti, svękļę* ‘svjetlo’

mļ < mn: *Šęmļica*

n < m: *sędndęset, ősdęset, sędęsto, ősęsto, pāntim* (to se događa samo ispred pojedinih glasova, ali nikada na kraju riječi: *sędęm, ősęm*)

ńm < jm: *sęńęm* ‘sajam’

r < ž: *mōreę, mōrti* ‘možda’, *pomūōri* ‘imp. pomozite’

št < xt: gl. pridjev radni m. r. *štęl* ‘htio’, *štęti, štęri* ‘koji’. Međutim postoji i mogućnost izgovora tih riječ kao *xtęl, xtęti*.

zl < zn: *zlamęnka* ‘madež’, *zazlamięńčiti* ‘označiti’

ž < dž: *žęp, svędōžba*.

4.3.2. Ispadanje suglasnika

Ispadanje suglasnika u suglasničkim skupovima uočava se u sljedećima primjerima:

č̣ < *kč̣*: *č̣i*, *č̣er*

č̣ < *č̣j*: *Būōzi* ‘Božji’, *č̣ovīēči* ‘čovječji’, *dīēči* ‘dječji’

č̣ < *pč̣*: *č̣ēla* ‘pčela’

d < *gd*: *dūō* ‘tko’, *dā* ‘kada’, *dē* ‘gdje’

l < *vl*: *lāsi*

n < *dn*: *L na jēnom*, *x tjēnu*, *slōbane* ‘slobodno’

rn < *rhñ*: *vērñe* ‘vrhnje’

s < *sv*: *sāki*, *sī* ‘svi’, *sēposūt* ‘posvuda’

sl < *svl*: *slāčiti* ‘svlačiti’, *sflēči* ‘svučiti’ i glagolima koji su izvedeni od navedenih: *preślāčiti*, *prešflēči*

sr < *svr*: *srāp* ‘svrab’, *srbēti* ‘svrbjeti’

š < *pš*: *šēnica*, *šēnični*

tr < *tvr*: ako je taj skup naglašen, ispred *r* dolazi popratni samoglasnik *e*: *čētērtēk* ‘četvrtak’, *čētērti*, *tērdi* ‘tvrđ’, komp. *tērdēši* ‘tvrđi’.

4.3.3. Još pokoje promjene

U prefigiranim oblicima glagola *iti* mogu se naći skupovi *jt*, *jd*: *dūōjti*, *prējti*, *nājti*, 1. l. jd. prez. *dūōjdem*, 3. l. mn. prez. *prējdeju*, *nājdete*, *xojđiti*⁹.

U pojedinim je suglasničkim skupovima došlo do redukcije poluglasa u N i A jd. m. r.: *lānc* ‘lanac’, *zvūčk* ‘zviždaljka’, *tānc*. Za razliku od toga, u pojedinim stranim riječima (najčešće iz njemačkoga jezika) uočava se upravo razbijanje završnih suglasničkih skupova umetanjem bilo samoglasnika bilo čak cijeloga skupa: *krāflin*, *krāglin*, *kremenātlin*, *bicīklin*, *štrūkeļ*, *žākeļ* ‘vreća’. Nastavak *-in* stari je nastavak.

4.4. Podrijetlo suglasnika

Suglasnici potječu od odgovarajućih fonema ishodišnoga sustava. Kontinuant praslavenskoga *t'* izjednačio se sa starim *č* u *č̣*: *nūōč̣* ‘noć’, *vrēč̣a*, *vrūč̣i*,

---

⁹ Ovdje je riječ o glagolu koji je nastao od glagola *ići* i u prezentu se u njega pojavljuje skup *jd* (*xōjdim*, *xōjdimę* i dr.). Vjerojatno je taj skup iz prezentskih oblika prešao i u infinitivni oblik toga glagola.

sviēčā ‘svijeća’, *nosēča*, *pēči*, *pļūča*. Praslavensko *d*’ redovito je davalo *j*: *žējā* ‘žeđ’, *hērja* ‘rđa’, *sājē* ‘čađa’, *zagrajēni* ‘ograđen’, *mēja*¹⁰ ‘međa’, *brēja* ‘bređa’, gl. pridjev trpni *xkrâjen* ‘ukraden’, *pogājâti se* ‘pogađati se u značenju: cjenkati se’. U primjerima najčešće iz drugih sustava poput *mažarūon*, *měžza*, *žāk*, *Mažār*, zatim u stranim riječima kao u riječi *žęzva* nalazimo *ž*. Međutim, u poznatome kajkavskom primjeru *žęp*, koja riječ je stranoga podrijetla kao i *žęzva*, došlo je do zamjene suglasnika *ž* suglasnikom *z*.

U sekundarnim skupovima *tbj* i *dbj* ima različitih refleksa: ima potvrda i za reflekse *tj* i *dj smętę*, *prütę*, *mladję* ‘mlado granje’, kao što ima primjera poput *rožāk*.

Skupovi **stj*, **skj* dali su *šč*: *dvoriščę*, *kęrščęni* ‘kršten’, *kūščar* ‘gušter’, *kļīščā* ‘kliješta’, *natiēščę*, ali je skup *šč* u govoru često zamijenjen skupom *xč* te je doista teško u pojedinim primjerima odrediti o kojemu je od dvaju spomenutih skupova riječ. U primjerima *bręxčęc* ‘briježić’, *pūxčâti*, *xčipâti* ‘šti-pati’, *nīxci* ‘nitko’, *xčęre* ‘jučer’, *kūoxčę* ‘kosti’, 3. l. jd. prez. *ixčę* jasno se uočava pojava skupa *xč*. Također vrijedi napomenuti da u pojedinim navedenim primjerima katkad dolazi do prijelaza *šč* / *xč* > *š*: *dvoriše*, *kļīša*.

Skup *stbj* također je dao različite reflekse: *ļistę* ‘lišće’, ali I jd. z *māšču*, s *kūošču*.

Ni skupovi **zdz*, **zgj* i **zdbj*, **zgbj* nisu dali jedinstvene rezultate. Navest ćemo primjere koji to potkrepljuju: *mōždani*, *drōžę*, *rūožę* ‘granje od vinove loze’, G jd. *dīēžā* ‘kiše’, *grūojzdę*. Uočava se da skup *žž* u ovome govoru ne postoji, nego najčešće na njegovu mjestu stoji skup *žj*, u kojemu je došlo do ispadanja suglasnika *j*, pa glasi *ž*.

O podrijetlu suglasnika *l* već je bilo riječi u poglavlju o realizaciji suglasničkoga sustava. Naime osim suglasnika *l* koji je primarnoga postanja, primjerice u riječima *kļūč*, *prijâteļ*, *lūdi*, postoji i sekundarno *l*. Ono je rezultat pojavljivanja epentetskoga *l* u sljedovima *mj*, *bj*, *pj*, *vj*: 1. l. jd. prez. *xrīpļem*, 3. l. mn. prez. *jēmļęju*, *zībļęju*, *grmūovļę*. Također se javlja u riječima koje su nastale sufiksom *-je* (*zęļę*, *vešęļę*, *kūoļę*). O suglasniku *l* koji možemo naći ispred prednjih samoglasnika i samoglasnika *u* već je bilo prije riječi.

¹⁰ Praslavensko *d*’ dalo je *j* u ovome slučaju samo kada imenica znači *zapušteni dio*, što *neobrađeno*, međutim u značenju *međa* imenica glasi *měžza*, što je posuđeno.

Literatura:

- BELIĆ, ALEKSANDAR 1960. *Osnovi istorije srpskohrvatskog jezika, I. Fonetika*. Beograd: Nolit.
- BROZOVIĆ, DALIBOR; JOSIP LISAC 1981. Začretje (OLA 29). U: *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 315–323.
- CELINIĆ, ANITA 2002. Gornjosutlanski konsonantizam. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, knj. 28. Zagreb, 23–33.
- DAMJANOVIĆ, STJEPAN <et al.> 2004. *Mali staroslavensko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Matica hrvatska.
- IVIĆ, PAVLE 1968. Procesi rasterećenja vokalskog sistema u kajkavskim govornima. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, 11. Novi Sad, 57–69.
- IVŠIĆ, STJEPAN 1996. *Jezik Hrvata kajkavaca*, prir. J. Lisac. Zaporešić: Matica hrvatska – Ogranak Zaporešić.
- JEDVAJ, JOSIP 1956. Bednjanski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, I. Zagreb, 279–330.
- JEMBRIH, ALOJZ; MIJO LONČARIĆ 1982–1983. Govor Gregurovca Veterničkoga. *Rasprave Zavoda za jezik Instituta za filologiju i folkloristiku*, knj. 8–9. Zagreb, 5–61.
- KAPOVIĆ, MATE 2003. Razvoj starih dugih samoglasa u hrvatskom i ostalim slavenskim jezicima. *Filologija: časopis Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. 41. Zagreb, 51–82.
- LONČARIĆ, MIJO 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- MATASOVIĆ, RANKO 2008. *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- RAMOVŠ, FRAN 1995. *Kratka zgodovina slovenskega jezika*, I. Ljubljana (reprint).
- SKOK, PETAR 1971. (Knjiga prva), 1972. (Knjiga druga), 1973. (Knjiga treća). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- ŠOJAT, ANTUN 1991. O govoru Krapine. *Kaj*, 24, br. 5–6. Zagreb, 21–29.
- ZEČEVIĆ, VESNA 1993. *Fonološke neutralizacije u kajkavskom vokalizmu*. Zagreb: Zavod za hrvatski jezik Hrvatskoga filološkog instituta.
- ZEČEVIĆ, VESNA 1994. Zlatarski govor u tipološkoj klasifikaciji kajkavskih govora bednjanskozagorskoga dijalekta. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, br. 20. Zagreb, 363–368.

Phonological Characteristics of Speech of Šemnica Gornja

Abstract

In this paper, after a short illustration of the geographical position of the village of Šemnica Gornja, the author will present the phonological characteristics of the village on the basis of his fieldwork and available literature. Accentuation will be described as well as the differences from basic kajkavian accentuation. The author will also present the characteristics of the vowel and consonant system.

Ključne riječi: Šemnica Gornja, govor, naglasni, samoglasnički i suglasnički sustav
Key words: Šemnica Gornja, speech, prosody, vocalism, consonantism

